

ORODNJAVANJE KURIKULUMA

MEĐUNARODNI PRAVNI OKVIR

Postoji niz međunarodnih dokumenata koji pružaju snažnu osnovu za integrisanje rodne ravnopravnosti u oblast obrazovanja. U tom smislu je važno naglasiti **Preporuku o rodnoj ravnopravnosti u obrazovanju** koju je 1995. godine usvojila Parlamentarna skupština Savjeta Evrope kao i **Preporuka o gender mainstreamingu u obrazovanju** koja je usvojio Komitet ministara Savjeta Evrope. Preporuka naglašava da ravnopravnost žena i muškaraca, kao i rodna perspektiva, moraju biti uključeni u sve nivoe obrazovanja, od najranijih godina, kako bi među djevojčicama i dječacima, ženama i muškarcima podsticali vrijednost i pravdu, neophodne za efikasno i aktivno demokratsko građanstvo i izgradnju pravog partnerstva između žena i muškaraca u privatnoj i javnoj sferi. Takođe se poseban značaj daje uvođenju rodne dimenzije u sadržaje nastavnih programa. U **Svjetskoj deklaraciji o visokom obrazovanju – vizija za 21. vijek** naglašena je uloga žena na svim nivoima obrazovanja, sa posebnim osvrtom na ulaganje dodatnih napora kako bi se eliminisali rodni stereotipi u visokom obrazovanju, unaprijedilo učešće žena na mjestima gdje se donose odluke. Takođe je istaknuta važnost uvođenja rodnih studija na univerzitetima.

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena UN (CEDAW) poziva države članice da preduzmu sve adekvatne mjere radi otklanjanja diskriminacije žena da bi im obezbijedile jednaka prava kao i muškarcima u pogledu obrazovanja, a posebno jednake uslove u pogledu karijere i profesionalnog usmjeravanja, u pogledu mogućnosti za učenje i sticanje diploma u obrazovnim ustanovama svih kategorija, kako u seoskim tako i u gradskim sredinama; dostupnost jednakih nastavnih programa, jednakih ispita i nastavnog osoblja koje ima kvalifikacije istog nivoa, kao i školskih prostorija i opreme istog kvaliteta.

Pekinška deklaracija i Platforma za akciju kaže «Nediskriminatorno obrazovanje koristi i djevojčicama i dječacima i tako u krajnjoj liniji doprinosi ravnopravnijim odnosima između žena i muškaraca». Akcije koje treba, u ovoj oblasti između ostalog, preduzeti odnose se na sledeće: 1. Razraditi preporuke i sačiniti nastavne programe i udžbenike bez stereotipa na svim nivoima obrazovanja, uključujući obuku nastavnika; 2. Preduzeti radnje na obezbjeđivanju da nastavnice i profesorice imaju iste mogućnosti i ravnopravan status sa muškim kolegama na svim nivoima; 3. Podržavati i razvijati rodne studije i istraživanja na svim nivoima obrazovanja, posebno na postdiplomskom nivou akademskih institucija, te ih primjenjivati u razradi nastavnog programa, čak i univerzitetskog programa, udžbenika i u obuci nastavnika.

DOMAĆI PRAVNI OKVIR

Donošenjem **Ustava Crne Gore** dat je jak osnov za uvođenje i uređivanje rodne ravnopravnosti. Ustavom je utvrđeno da država jemči ravnopravnost žene i muškarca i razvija politiku jednakih mogućnosti (član 18). Novo ustavno načelo je i zabrana svake neposredne ili posredne diskriminacija, po bilo kom osnovu. Uvođenje posebnih mjera

neće se smatrati diskriminacijom. Ustavom Crne Gore je utvrđeno da je osnovno obrazovanje obavezno i besplatno i jemči se pravo na školovanje pod jednakim uslovima, kao i autonomija univerziteta, visokoškolskih i naučnih ustanova (član 75).

Garancije date najvišim pravnim aktom Crne Gore razrađene su nizom zakona. Skupština Crne Gore je 2007. godine donijela **Zakon o rodnoj ravnopravnosti**, prvi antidiskriminacioni zakon u Crnoj Gori. U cilju eliminacije diskriminacije po osnovu pola i postizanja rodne ravnopravnosti, Zakonom su utvrđene obaveze državnih organa, organa državne uprave i lokalne samouprave, javnih ustanova, javnih preduzeća i drugih pravnih lica koja vrše javna ovlašćenja. »Rodna ravnopravnost podrazumijeva ravnopravno učešće žena i muškaraca u svim oblastima javnog i privatnog sektora, jednak položaj i jednake mogućnosti za ostvarivanje svih prava i sloboda i korišćenje ličnih znanja i sposobnosti za razvoj društva, kao i ostvarivanje jednake koristi od rezultata rada«.

Obrazovni sistem u Crnoj Gori ostvaruje se kroz predškolsko vaspitanje i obrazovanje, osnovno obrazovanje i vaspitanje, srednje stručno obrazovanje, opšte srednje obrazovanje (gimnazije), obrazovanje odraslih, vaspitanje i obrazovanje djece i omladine sa posebnim potrebama i visoko obrazovanje. Navedeni nivoi obrazovanja regulisani su posebnim zakonima koji su zahtijevali odgovarajuću infrastrukturu za implementaciju promjena i daljeg razvoja obrazovnog sistema.

Zakonom o visokom obrazovanju propisano je da je visoko obrazovanje dostupno svim licima pod uslovima propisanim tim zakonom i statutom visokoškolske ustanove. U Članu 7 se kaže: »U ostvarivanju prava na visoko obrazovanje nije dozvoljena diskriminacija po osnovu: pola, rase, bračnog stanja, boje, jezika, vjere, političkog ili drugog ubjeđenja, nacionalnog, etničkog ili drugog porijekla, pripadnosti nacionalnoj zajednici, imovinskom statusu, onesposobljenosti (invalidnosti) ili drugom sličnom osnovu, položaju ili okolnosti».

Nijedan zakon ne sadrži izričito diskriminatorne norme za žene ili za muškarce, naprotiv, sva propisana prava i obaveze se odnose jednako i na muškarce i na žene. Međutim, ovakav normativni pristup takozvanih neutralnih normi u primjeni ostavlja prostor za diskriminaciju što iziskuje propisivanje dodatnih garancija za sprječavanje ili otklanjanje diskriminacije, na šta upućuju i navedena međunarodna dokumenta i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava.

OBRAZOVANJE-PODACI

Podaci o broju učenika u osnovnim i srednjim školama ne ukazuju na značajna odstupanja u zastupljenosti dječaka i djevojčica na ovim nivoima obrazovanja.

- Naime, u školskoj 2006-2007. godini, od ukupno 75.116 učenika u osnovnim školama, 38.937 su dječaci, tj. 51,84% i 36.179 su djevojčice, tj. 48,16%.
- U završnom razredu u osnovnim školama, od ukupno 8.965 učenika, 4.275 su djevojčice, tj. 47,69 % i 4.690 su dječaci, tj. 52,31 %.
- Podaci za srednje škole su sljedeći: od ukupno 31.571 učenika, 15.944 su učenici, tj. 50,50 %, a 15.627 su učenice, tj. 49,50 %.
- U završnom razredu srednjih škola, od ukupno 7.101 učenika, 3.642 su djevojčice, tj. 51,29 %, i 3.459 su dječaci, tj. 48,71 %.

- U posljednjoj dekadi uočljiv je porast upisa studentkinja (u periodu 1999/2000. do 2003/2004. sa 115 na 157 na broj upisanih studenata) kao i pad učešća muškaraca među diplomiranim studentima na fakultetima (sa 41.6% na 38.8%).

Postojanje „staklenih plafona” za žene primjetno je u obrazovanju na višim nivoima, kako na magistarskim i doktorskim studijama, tako i među zaposlenim osobama.

- Na Univerzitetu Crne Gore od ukupnog broja zaposlenih sa akademskim zvanjem 40% su žene, dok od ukupnog broja zaposlenih saradnika 79% su žene. Samo 3 žene obavljaju funkciju dekana fakulteta i 1 žena obavlja funkciju direktora Instituta.
- Uočljivo je da u predškolskim ustanovama ima dominantan broj žena i na vaspitno-obrazovnim poslovima i na rukovodećim poslovima. 2006. godine u predškolskim ustanovama je bilo čak 95,49 % žena od svih zaposlenih.
- Osnovne i srednje škole - 2005/06. godine: 70,43% žena u nastavnom osoblju osnovnih škola i 61,71%u srednjim školama; 13,66% direktorica osnovnih škola i 12,50% direktorica srednjih škola.

Primjetno je da se žene i dalje obrazuju za tzv. «ženska» zanimanja dok se muškarci obrazuju za «muška». Kada su u pitanju udžbenici i nastavni planovi i programi, možemo reći da poštuju rodnu ravnopravnost ali je pitanje koliko se ona primjenjuje u praksi. Dakle, stereotipi i dalje postoje, i oni se prenose.

Plan aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti za period 2008-2012.

Plan aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti je predviđeni okvir djelovanja za vremenski period od četiri godine. Nakon ocjene stanja rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori utvrđena su područja djelovanja: evropske integracije, obrazovanje, zdravlje, nasilje nad ženama, ekonomija i održivi razvoj, politika i odlučivanje, mediji i kultura i institucionalni mehanizmi za kreiranje i sprovođenje politika rodne ravnopravnosti. U svakom području je određen strateški cilj, ciljevi, kao i mjere koje treba preduzeti. Određeni su i nosioci odgovornosti, partneri i vremenski period realizacije.

Strateški cilj za oblast obrazovanja u PAPRR-u je: Ravnopravnost žena i muškaraca na svim nivoima obrazovanja.

Pored ostalih mjera ovaj cilj sadrži mjere koje se odnose na nastavak integrisanja rodnog pristupa u nastavne programe, u udžbenike i u dodatno profesionalno usvršavanje nastavnika/ca: Organizovaće se obuke o integrisanju rodnih pitanja u nastavne planove i programe u predškolskim ustanovama, osnovnim i srednjim školama; Izradiće se priručnik za obuku (toolkit) o integrisanju rodnih pitanja u nastavne planove i programe i nastavni proces; Iniciraće se izrada etičkog kodeksa za osnovne i srednje škole koji bi uključivao rodne aspekte (rodno osjetliva komunikacija); Uradiće se analiza nastavnih programa predškolskih ustanova, osnovnih i srednjih škola sa preporukama; Uradiće se analiza udžbenika osnovnih i srednjih škola sa preporukama; Organizovaće se prezentacija rezultata istraživanja i preporuka.

RODNE STUDIJE

Jedan od načina za integrisanje rodne perspektive u univerzitetske nastavne programe jeste osnivanje ženskih/rodnih studija. U 20. vijeku je počelo osnivanje ženskih studija na univerzitetima u SAD i fokusu su bile žene kao subjekt i predmet istraživanja. Kasnije se predmet istraživanja ženskih studija širio tako da one danas postaju rodne studije i imaju interdisciplinarni pristup. Međutim i danas postoji dilema da li ženske/rodne studije izolovati i izučavati kao posebnu disciplinu ili je pak integrisati u postojeće discipline (npr. književnost, sociologija, prav o itd). Tako danas u regionu postoje rodne studije kao specijalističke, magistarske ili doktorke studije.

Kada je u pitanju Crna Gora situacija je sledeća. Univerzitet Crne Gore, u saradnji sa Univerzitetom iz Norveške, realizovao je trogodišnji projekat uvođenja roda u nastavne planove. Nažalost, osim nekoliko istraživanja, jednosemestralne fakultativne nastave i jedne ljetnje škole o rodnim studijamač još uvijek nema vidljivih i održivih rezultata ovog projekta.

U okviru NVO »Anima« u Kotoru se od 2002. realizuje program alternativnivnih ženskih studija radi potrebe promjene društvenog statusa žene i radi podsticanja pokretanja ženskih studija na Univerzitetu. Program studija se realizuje kroz proljetni i jesenji ciklus. Ciklusi se realizuju kroz šest seminara u trajanju od tri dana.

Kako se rodne studije ne izučavaju ni na jednom od fakulteta u Crnoj Gori Kancelarija za rodnu ravnopravnost u saradnji sa Univerzitetom Mediteran planira da organizuje školu »Rodne studije« početkom aprila ove godine, kao pilot projekat. Pored studenata završnih godina Univerziteta Mediteran ciljna grupa su i zaposleni/e u državnoj i lokalnoj samoupravi i predstavnici NVO. Studije pokrivaju pet tematskih cjelina (Rod i društvo; normativno-pravni okvir rodne ravnopravnosti; Rodna ravnopravnost u ekonomiji; Rodna dimenzija kulturnog i umjetničkog stvaralaštva i Obrazovanje, ljudski resursi i rodna ravnopravnost), dok su predavači/ce ugledne/i domaće/i i strane/i predavačice i predavači.

KAKO ORODNITI KURIKULUME?

Institucije visokog obrazovanja se smatraju važnim aparatima za razvoj jednog društva. Kako bi se integrisala rodna ravnopravnost na akademiji neophodno je stimulisati promjene u procesu učenja, kao i unapređenje vještina u okviru organizacije. U tom smislu je važno preduzeti mjere u okviru svakodnevnih aktivnosti na Univerzitetu – u materijalima koji se pripremaju, na seminarima/radionicama, na predavanjima, i to zahtijeva zainteresovanost samog fakulteta, osoblja i naravno studenata. Na taj način bi se obezbijedila puna participacija žena u svim oblastima društvenog razvoja, poboljšao pristup visokom obrazovanju i mogućnost žena da učestvuju u donošenju svih važnih odluka u društvu.

U cilju uspostavljanja rodno senzitivnih kurikuluma, treba sprovesti sledeće:

- Obezbijediti rodno senzitivne strukture donošenja odluka
- Senzibilisati profesore/ice za pitanja rodne ravnopravnosti
- Orodнити udžbenike i prateći materijal za učenje, kao i planove i programe
- Uključiti predavanja o rodnoj ravnopravnosti na svim fakultetima
- Sprovoditi istraživanja o ovoj temi
- Seminarski radovi studenata/kinja na ovu temu
- Sprovoditi stalne edukacije studenata/kinja o rodnoj ravnopravnosti

Primjer: Turizam i hotelijerstvo

Svjetska turistička organizacija UN-a je 2007. godine obilježila Svjetski dan turizma pod sloganom «Turizam otvara vrata ženama», kada je naglašeno da je turizam sektor privrede koji ne samo da zapošljava značajan broj žena nego i daje ogromne mogućnosti za njihovo unaprjeđenje.

Prema podacima MONSTAT-a za 2007. godinu u hotelima/restoranima u Crnoj Gori je bilo zaposleno 45% žena. Evidentno je i da su u Crnoj Gori žene zastupljene u sektoru turizma i hotelijerstva, međutim neophodno je prikupiti sve podatke razvrstane po polu kako bi se znalo na kojim pozicijama u turizmu su žene najzastupljenije. Prema podacima na globalnom nivou žene jesu zaposlene u turizmu i hotelijerstvu ali na najnižim pozicijama (konobarice, sobarice, čistačice, agentkinje u turističkim organizacijama itd.) dok su muškarci zastupljeni na pozicijama gdje se odlučuje. Vertikalna segregacija koja postoji u ovoj oblasti reflektuje situaciju koja je aktuelna na tržištu rada generalno.

Sex turizam i trgovina ženama predstavljaju predstavlja najstrašnije kršenje ženskih prava. Borba protiv ovog svjetskog fenomena treba da bude prioritet svih onih koji se bave turizmom.

Iz navedenog se može zaključiti da u nastavne planove i programe u turizmu i hotelijerstvu treba uvesti sledeće:

- Istraživanja o broju i ulozi žena u turizmu i hotelijerstvu
- Seminarske radove na temu «Žene i turizam»
- U turističkoj ponudi promovisati žene koje su dale značajan doprinos u istoriji Crne Gore
- Predavanja za studente i profesore o rodnoj ravnopravnosti
- Edukaciju o sex turizmu i trgovini ženama u cilju minimiziranja ovog problema.

**Irena Bošković, savjetnica u Kancelariji za rodnu ravnopravnost Vlade Crne Gore
Miločer, 20. februar 2009.**